

НОВЕЛИ ПРОЕКТУ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

А. БОБКОВА
*доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України,
декан юридичного факультету,
завідувач кафедри господарського права
Донецького національного університету
імені Василя Стуса*

О. БАНАСЬКО
*суддя Господарського суду
Вінницької області*

Стратегія сталого розвитку «Україна — 2020», схвалена Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015, визначивши мету, вектори руху, дорожню карту, першочергові пріоритети та індикатори належних оборонних, соціально-економічних, організаційних, політико-правових умов становлення та розвитку України, до першочергових реформ, які необхідно реалізувати, віднесла, зпоміж іншого, судову реформу [1].

Відповідно до положень зазначеної Стратегії метою судової реформи є реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів задля практичної реалізації принципів верховенства права і забезпечення кож-

ному права на справедливий судовий розгляд справ незалежним і неупередженим судом. Реформа має забезпечити функціонування судової влади, що відповідає суспільним очікуванням щодо незалежного та справедливого суду, а також європейській системі цінностей і стандартів захисту прав людини.

Важливим етапом судової реформи є внесення змін до процесуального законодавства. Як відомо, у березні 2017 р. Президент України вніс у Верховну Раду України як невідкладний проект Закону України № 6232 «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу

України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» (далі — законопроект) [2], який нині очікує на друге читання та за проханням Президента України до народних депутатів пропонується ухвалити у перший сесійний тиждень [3].

Позитивним є те, що крім повного оновлення Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України (далі — ГПК України) та Кодексу адміністративного судочинства, які максимально гармонізовано, а в частині загальних положень, вживаної термінології — уніфіковано з метою забезпечення єдності правозастосовної практики, законопроект також передбачає внесення окремих змін до Кодексу законів про працю України, Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального, Сімейного, Цивільного та Кримінально-виконавчого кодексів України, а також до законів України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», «Про нотаріат», «Про міжнародний комерційний арбітраж», «Про судову експертизу», «Про банки і банківську діяльність», «Про доступ до судових рішень», «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», «Про безоплатну правову допомогу», «Про судовий збір», «Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності», «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус», «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню

розповсюдження зброї масового знищення», «Про державну службу», «Про судоустрій і статус суддів», «Про виконавче провадження», «Про Вищу раду правосуддя», «Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції».

Долучаючись до дискусії щодо змісту законопроекту, слід зазначити, що найбільш кардинальні та докорінні зміни запропоновано до проекту ГПК України, викладеного у новій редакції, що містить чимало процесуальних новел, які суди господарської юрисдикції ніколи не застосовували, зокрема: «електронний суд», наказне провадження, врегулювання спору за участю судді тощо [4].

У зв'язку з цим важливо на етапі обговорення визначитися із найбільш суперечливими аспектами цих новел задля уникнення їх помилкового правозастосування судами господарської юрисдикції.

Прогресивною є пропозиція широкого запровадження при здійсненні господарського судочинства *інформаційних технологій*, яка, незважаючи на весь свій позитив, викликає певні зауваження. Зокрема, проектом ГПК України передбачено, що Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (далі — Система) відповідно до закону забезпечує обмін документами (надсилання та отримання) в електронній формі *між судами, між судом та учасниками судового процесу, між учасниками судового процесу*, а також фіксування судового процесу й участь учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відеоконференції. Суд направляє судові рішення та інші процесуальні документи *учасникам судового процесу* на їхні офіційні електронні адреси, вчиняє інші процесуальні дії в електронній формі із застосуванням Системи у порядку, визначеному цим Кодексом та Положенням про Єдину судову інформаційно-телекому-

нікаційну систему (далі — Положення) (частини 4, 5 ст. 6 проекту ГПК України).

Глава 4 проекту ГПК України містить перелік учасників судового процесу, до яких віднесено, залежно від виду провадження: сторони та треті особи, заявник та боржник, представники, помічник судді, секретар судового засідання, судовий розпорядник, свідок, експерт, експерт із питань права, перекладач, спеціаліст (статті 42–73).

Водночас зі змісту документа вбачається, що суд, з-поміж іншого, наділений правом витребувати докази, зокрема не тільки від учасників судового процесу, а й від будь-якої іншої юридичної чи фізичної особи, *не регламентуючи* при цьому порядок надіслання таких ухвал особам, від яких витребуються докази (ч. 1 ст. 15, ч. 4 ст. 75, ст. 82, ч. 6 ст. 92, ч. 5 ст. 97, ч. 3 ст. 103, статті 111–113, 135, ч. 1 ст. 286, ч. 4 ст. 324, ст. 349).

Обмеження застосування Системи лише *учасниками судового процесу* є недоречним, оскільки це не повною мірою сприятиме своєчасному вирішенню спорів, а тому пропонується поширити зазначений порядок її використання і при реалізації інших прав суду.

Ще один дискусійний аспект проекту ГПК України впливає з аналізу його норм про те, що при розгляді судових справ, формування останніх (як процесуальними документами, так і доказами) може здійснюватися *повністю в електронній формі* (ч. 9 ст. 6, частини 5–9 ст. 43, частини 3, 8 ст. 61, ч. 2 ст. 74, частини 9–10 ст. 81, ч. 4 ст. 83, ч. 3 ст. 92, ч. 2 ст. 97, ч. 4 ст. 151 тощо). Так, згідно з ч. 9 ст. 6 суд проводить розгляд справи за матеріалами судової справи *в електронній формі*. Процесуальні та інші документи і докази у паперовій формі не пізніше *трьох днів* із дня їх надходження до суду переводяться в *електронну форму* та долучаються до матеріалів електронної

судової справи в порядку, визначеному Положенням.

При цьому у разі *неможливості розгляду справи судом в електронній формі з технічних причин* понад п'ять днів, що може перешкодити розгляду справи у строки, встановлені цим Кодексом, *справа розглядається за матеріалами в паперовій формі*, для чого матеріали справи *невідкладно переводяться у паперову форму* у порядку, встановленому Положенням.

З огляду на перманентність кібератак на інформаційні мережі нашої країни в останній час, піком чого було відключення енергомереж чи призупинення діяльності низки банківських установ, є очевидним, що запровадження концепту «електронної судової справи» повинно здійснюватися лише при абсолютній кіберзахищеності Системи від зовнішніх впливів і забезпечення збереження наявної у ній інформації, зокрема за допомогою складних архітектурних рішень з інформаційної безпеки із застосуванням «хмарних» сервісів, блокчейнів тощо.

Задля уникнення можливих негативних наслідків, спричинених перешкодами в роботі Системи з різних причин (програмний збій, відсутність енергоживлення, зовнішнє втручання у систему тощо), *доцільно в обов'язковому порядку формувати справу* в суді першої інстанції *в паперовій формі* паралельно з її електронним варіантом.

Доволі дискусійною є запропонована проектом ГПК України нова форма господарського судочинства у вигляді *наказного провадження*, яке призначене для розгляду справ за заявами про стягнення грошових сум незначного розміру, щодо яких відсутній спір або про його наявність заявнику невідомо (ч. 2 ст. 13).

На переконання авторів проекту ГПК України, яке відображено в пояснювальній записці, завдяки спрощенню процедури та прискоренню розгляду нескладних і менш значних

справ, зокрема і через втілення наказного провадження, передбачається досягнути дотримання розумних строків розгляду справ, процесуальної економії та зменшення навантаження на суди.

Водночас аналіз розділу II проекту ГПК України (статті 148–161) дає змогу дійти висновку, що застосування такого провадження з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, держави має очевидні вади.

Зокрема, у тексті має місце неузгодженість між ч. 2 ст. 13 та ч. 1 ст. 149, оскільки вносячи ясність щодо справ за заявами про стягнення грошових сум *незначного розміру* (про стягнення грошової заборгованості за договором, укладеним у письмовій (зокрема й електронній) формі, якщо сума вимоги не перевищує сто розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб) у ч. 1 ст. 149, як і в розділі II загалом взагалі *не розкрито поняття відсутності спору чи відсутності у заявника інформації про його наявність*.

При цьому у проекті ГПК України передбачено широкий перелік підстав для відмови у видачі судового наказу — 14 — з урахуванням бланкетної норми, викладеної у п. 4 ч. 1 ст. 153, застосування окремих з яких на практиці вбачається проблематичним.

Так, згідно з п. 5 ч. 1 ст. 153 суддя відмовляє у видачі судового наказу, якщо з моменту виникнення права вимоги пройшов строк, який перевищує позовну давність, встановлену законом для такої вимоги, або пройшов строк, встановлений законом для пред'явлення позову в суд за такою вимогою, однак для отримання такого висновку необхідно *достовірно визначити початок перебігу позовної давності* (ст. 261 Цивільного кодексу України), що з огляду на форму та зміст заяви і долучених до неї доказів (ст. 151 проекту ГПК України), а також

порядок розгляду заяви (ст. 155 проекту ГПК України) є сумнівним.

На основі приписів статей 158–159 проекту ГПК України подання боржником заяви про скасування судового наказу з долученням до неї мінімальної кількості документів (доказ сплати судового збору; документ, що підтверджує його повноваження представника боржника, якщо заява подається таким представником; клопотання про поновлення пропущеного строку, якщо заява подається після спливу строку) у подальшому в разі її прийняття судом до розгляду, *безумовно, призводить* до скасування судового наказу.

Негативним наслідком відмови у видачі судового наказу або його скасування є те, що внесена сума судового збору стягувачу не повертається, хоча відповідно до передбачених законопроектом змін до Закону України «Про судовий збір» за такими заявами вона і пропонується незначною.

Запропонована низька ставка судового збору за подання заяви про скасування судового наказу, в сукупності із наведеними вище висновками, ставить під сумнів досягнення авторами проекту ГПК України запланованої мети при застосуванні наказного провадження, а тому зазначені положення потребують доопрацювання.

Певні недоліки містить впроваджуване главою 4 проекту ГПК України (статті 187–191) врегулювання спору за участю судді без формальних процедур судового провадження. Так, за приписами ч. 1 ст. 190 врегулювання спору за участю судді припиняється: 1) у разі подання стороною заяви про припинення врегулювання спору за участю судді; 2) у разі закінчення строку врегулювання спору за участю судді; 3) за ініціативою судді у разі затягування врегулювання спору будь-якою зі сторін; 4) у разі укладення сторонами мирової угоди та звернення до суду із заявою про її затвердження або звернення позивача до суду із заявою про

залишення позовної заяви без розгляду, або в разі відмови позивача від позову чи визнання позову відповідачем.

Про припинення врегулювання спору за участю судді постановляється ухвала, яка *оскарженню не підлягає*. Одночасно суддя вирішує питання про поновлення провадження у справі (ч. 2 ст. 190 проекту ГПК України). При цьому у разі припинення врегулювання спору за участю судді з підстав, передбачених пунктами 1–3 ч. 1 цієї статті, *справа передається на розгляд* іншому судді, визначеному в порядку, встановленому ст. 33 цього Кодексу (ч. 4 ст. 190 проекту ГПК України).

Врегулювання спору за участю судді проводиться протягом розумного строку, але не більше тридцяти днів з дня постановлення ухвали про його проведення (ч. 1 ст. 191 проекту ГПК України).

Аналіз змісту глави 4 проекту ГПК України дає підстави для висновку про те, що застосування зазначеного процесуального механізму вірогідно буде використовуватись як одна з форм *зловживання правами недобросовісними сторонами* з метою затягування розгляду справи, адже входження у вказану процедуру при поданні в подальшому заяви про її припинення чи припинення процедури за ініціативою судді у разі затягування врегулювання спору будь-якою зі сторін, або закінчення строку врегулювання спору за участю судді гарантовано призводить до заміни судді і, як наслідок, *до розгляду справи спочатку* (ч. 14 ст. 33).

Імовірно також використання зазначеної процедури і суддями з метою подальшого перерозподілу справи

іншому складу суду й усунення від прийняття рішення у справі (квасісамовідвід від розгляду справи тощо).

Наведене вище зумовлює необхідність встановлення відповідних процесуальних запобіжників задля уникнення таких зловживань, зокрема, шляхом вилучення із ч. 4 ст. 190 проекту ГПК України положення про передачу справи іншому судді у разі припинення врегулювання спору за участю судді з підстав, передбачених пунктами 1–3 ч. 1 цієї статті.

Врахування пропозицій, запропонованих у статті, при доопрацюванні змісту проекту ГПК України сприятиме більш повному досягненню мети прийняття законопроекту — нормативному врегулюванню процесуальних механізмів, які мають забезпечити ефективний, справедливий, неупереджений та своєчасний захист прав і свобод особи в суді, та вирішенню ним таких завдань: забезпечення реального дотримання принципів судочинства на всіх стадіях судового процесу; забезпечення своєчасності розгляду спорів судами та практичної реалізації принципу правової визначеності; поетапне запровадження інструментів «електронного правосуддя»; запровадження ефективних процесуальних механізмів для попередження розгляду справ за відсутності спору між сторонами, врегулювання спору між сторонами за участю судді; впровадження механізмів вирішення юрисдикційних спорів та формування єдиної правозастосовної практики; запровадження механізмів протидії зловживанням процесуальними правами, заявлених у Пояснювальній записці до законопроекту.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. *Про Стратегію сталого розвитку «Україна — 2020»* : Указ Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015 // Офіційний вісник України. — 2015. — № 4. — Ст. 67.
2. *Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів* : проєкт Закону України від 23 березня 2017 р. № 6232 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415

3. *Звернення Президента з нагоди завершення конкурсу з формування нового Верховного Суду* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/news/zvernennya-prezidenta-z-nagodi-zavershennya-konkursu-z-formu-42610>
4. *13 головних змін у господарському та цивільному процесі. Інфографіка щодо основних новел процесуального законодавства. Рада з питань судової реформи* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://jrc.org.ua/news/article/113>

REFERENCES

1. Pro Stratehiu staloho rozvytku «Ukraina — 2020»: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 12 sichnia 2015 r. № 5/2015 [About the Strategy of the old development of «Ukraine — 2020»: Decree of the President of Ukraine on the 12th of December 2015. № 5/2015], *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*, 2015, no. 4, Article 67.
2. Pro vnesennia zmin do Hospodarskoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy, Tsyvilnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy, Kodeksu administratyvnoho sudochynstva Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv: proekt Zakonu Ukrainy vid 23 bereznia 2017 r. № 6232 [About the insertion before the Lord's procedural code of Ukraine, the Civil Procedural Code of Ukraine, the Code of Administrative Courts of Ukraine and other legislative acts: Draft Law of Ukraine dated 23 birch 2017 p. № 6232]. Available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415
3. Zvernennia Prezydenta z nahody zavershennia konkursu z formuvannia novoho Verkhovnoho Sudu [The President's beast has completed the competition for the formation of the new Supreme Court]. Available at: <http://www.president.gov.ua/news/zvernennya-prezidenta-z-nagodi-zavershennya-konkursu-z-formu-42610>
4. 13 holovnykh zmin u hospodarskomu ta tsyvilnomu protsesakh. Infografika shchodo osnovnykh novel protsesualnoho zakonodavstva. Rada z pytan sudovoi reformy [13 major changes in the economic and civil processes. Infographics on the main proceedings procedural laws. Judicial reform council]. Available at: <http://jrc.org.ua/news/article/113>

Бобкова А., Банасько О. Новели проекту Господарського процесуального кодексу України

Анотація. Досліджуються окремі позитивні аспекти проекту Господарського процесуального кодексу України, зокрема щодо запровадження при здійсненні господарського судочинства інформаційних технологій, інструментів «електронного правосуддя», наказного провадження, врегулювання спору за участю судді без формальних процедур судового провадження, а також пропонуються уточнення та доповнення до цих положень. Наголошується на можливих негативних наслідках окремих положень зазначених новел у господарському судочинстві.

Ключові слова: господарський суд, господарське судочинство, інформаційні технології, учасники судового процесу, наказне провадження, врегулювання спору, судове провадження.

Бобкова А., Банасько А. Новеллы проекта Хозяйственного процессуального кодекса Украины

Аннотация. Исследуются отдельные позитивные аспекты проекта Хозяйственного процессуального кодекса Украины, в частности относительно введения при осуществлении хозяйственного судопроизводства информационных технологий, инструментов «электронного правосудия», наказного производства, урегулирования спора при участии судьи без формальных процедур судебного производства, а также предлагаются уточнения и дополнения к этим положениям. Отмечаются возможные негативные последствия отдельных положений названных новелл в хозяйственном судопроизводстве.

Ключевые слова: хозяйственный суд, хозяйственное судопроизводство, информационные технологии, участники судебного процесса, наказное производство.

Bobkova A., Banasko O. The Novels concerning the Economic Procedural Code of Ukraine

Annotation. Investigated separate positive aspects of project of Economic procedure code of Ukraine, in particular, in relation to introduction during realization of the economic rule-making of information technologies, instruments of «electronic justice», order realization, settlements of dispute with participation of judge without formal procedures of the court proceeding. The possible negative consequences of separate positions of the marked short stories are marked in the economic rule-making. Clarifications and additions of positions of project of Economic procedure code of Ukraine are offered in relation to introduction during realization of the economic rule-making of information technologies, instruments of «electronic justice», settlements of dispute with participation of judge without formal procedures of the court proceeding.

Key words: economic court economic rule-making, informative technologies, participants of trial, order realization.